

Alcedo

September 2015 Nr 2 Årg 37

Örkelljungabygdens Natur

Innehåll

Höstens och vinterns program	sid 3
Exkursioner	sid 5
Vårens och sommarens fågelobsar	sid 11
Tjäderinventering i Örkelljunga 2015	sid 15
Uttern lever farligt!	sid 19
Glimtar från gårdagens kulturlandskap	sid 23
I Pältsans närhet	sid 39
Styrelse, avgifter m.m	sid 47

Pältsan, vårt nordligaste högfjäll, får en plats i detta nummer av Alcedo. Samtidigt gör vi ett försök att förflytta oss tillbaka till 1940- och 50-talets kulturlandskap i Örkelljungatrakten, närmre bestämt till Smörmyr och de angränsande delarna av Västra Ringarp.

Vårens inventering av vår tynande tjäderstam uppmärksammas, liksom det tragiska faktum att en utterhona blivit överkörd på motorvägen i södra delen av kommunen. Tjädern måste ju ses som en fågelart som ”dansar på slak lina” i vår del av landet, medan uttern under det senaste decenniet i viss mån har börjat återta förlorad mark.

Björns sammanställning av sommarens fågelobsar och Ewa Lööws tilltalande naturfoton är andra inslag i detta höstnummer!

Redaktionen

Redaktionen

Janne Johansson, Ingas väg 7, Ö. Ringarp, 286 91 Örkelljunga,
0435-501 31, e-post: janne_ringarp@telia.com
Perry Vigelsbo, Ängelholmsvägen 49, 286 36 Örkelljunga,
0435-510 58, e-post: vigelsbo@telia.com
Leif Sigbo, Bjäregatan 3, 286 31 Örkelljunga, 0435-522 32
e-post: leif.sigbo@telia.com
Lena Ottosson, Hässleholmsvägen 47, 286 35 Örkelljunga,
0435-511 03, e-post: lena@ottosson.net
Pär Svensson, Klockgatan 21, 286 34 Örkelljunga, 0435-544 75
e-post: pergit@telia.com

Nästa nummer av **Alcedo** utkommer i december. Manusstopp 15/11.

Omslagsbild framsida: *Liten blåklocka* (Foto: Perry Vigelsbo)

baksida: *Lind på fornåkern i Lärkesholm* (Foto: Perry Vigelsbo)

Höstens och vinterns program

- 3/10 Lördag. Svamputställning under kulturdagen.** Örkelljungabygdens Natur medverkar med en svampfylld utställning i Vuxenskolans lokaler. Mer om arrangemanget i kommunens särskilda utskick inför kulturdagen. *Ansvarig* Styrelsen
- 19/10 Måndag. Höstlig skymningsvandring i Lärkesholm.** Vi utforskar kvällsljuset och låter ögat sakta vänja sig vid dunklet längs sjöstigen. Efter en stund kommer vi fram till en trivsamt brasa där vi kan grilla den medhavda korven. Kaffe eller te, välj själv vad ni vill ta med. Gärna även några intressanta naturminnen från sommaren. Ficklampa eller pannlampa kan vara bra då vi går tillbaka. Samåkning från Netto kl. 18.⁰⁰. *Ansvariga* Birgit & Pär Svensson, tel. 544 75, e-post: pergit@telia.com
- 3/11 Tisdag. Strömmande vatten i Rönne å med tillflöden.** I Rönne å förekommer mer än 30 olika fiskarter. Fil. dr. **Anders Eklöv** har utfört fiskeribiologiska undersökningar i ån. Han kommer att visa bilder och berätta om vad som pågår för att förbättra miljön och göra Rönne å till Skånes bästa laxfiskevatten. Samarrangemang mellan Naturskyddsföreningarna i Ängelholm, Klippan och Söderåsen. Samåkning från Netto kl. 18.¹⁰. Plats: Ängelholms stadsbiblioteks hörsal kl. 19.⁰⁰. **Entré 40 kr.** *Ansvarig* Janne Johansson
- 8/11 Söndag. Vandring runt Vemmentorpasjön.** Den traditionella höstvandringen runt en sjö i kommunen går denna gång runt Vemmentorpasjön. Vi försöker hitta ett lämpligt stråk att ta oss fram på längs sjöstränderna, girar förbi bebyggelse och tar oss över Stensån vid dess utflöde ur sjön. Ta med bra fotbeklädnad, fika och kikare. Samling vid Netto kl. 09.⁰⁰. *Ansvarig* Zigge
- 18/11 Onsdag. ”Den siste bonden”.** Ett bildföredrag med Lars-Olof Hallberg som skildrar livet på gården Tämmebodda i Småland, en gård som brukas av syskonen Stig och Berit Aronsson. Här mjölkar man sina kor för hand, har korna fritt betande i skogen, slår sina ängar med lie och hässjar sitt hö. Samarrangemang med LRF Örkelljunga. Plats: Örkelljunga församlingshem, kl. 19.⁰⁰. Entré 20 kr. *Ansvarig* Janne Johansson

- 3/12 Torsdag. Egna bilder.** En bildvisning med nedslag i det gångna årets olika aktiviteter i form av exkursioner och slätter brukar dyka upp på denna programpunkt. Eller kanske en hopar fina naturbilder sedda med naturvandrarens ögon. Kom med och visa dina bilder. Vi brukar begränsa antalet bilder per person till 100 st. Ett bra sätt att minnas när decembermörkret omsluter oss. Samling i Utbildningscentrums lokaler kl. 19.⁰⁰.
Ansvarig Perry Vigelsbo
- 26/12 Lördag. Annandag jul. Hallands Väderö.** Bjärekretsen har gjort annandagen till en traditionsfylld exkursionsdag ut till **Hallands Väderö**. Missa inte chansen att uppleva denna säregna ö under en säregen årstid. Fika, kängor och varma kläder är en stor fördel. Avfärd från Netto kl. 08.⁴⁵. Samling vid Väderöbåtarna i Torekov kl. 09.⁴⁵.
Ansvarig Eva Persson
- 16/1 Lördag. Hemmavandring.** Denna förmiddag hade vi tänkt ge oss ut i hemmamarkerna. Vinterfåglar och vinterståndare betittas och beundras. Exkursionsmålet avgörs först när vi vet mer om det aktuella vädret. Anpassad klädsel och fika. Samling vid Netto kl. 09.⁰⁰.
- 4/2 Torsdag. Årsmöte** genomförs denna februarikväll. Hoppas du vill komma med. Föredrag med bildvisning. Mer om detta i Alcedos julnummer.

Exkursioner

Spinneriet - torsdagen den 28 maj

Vi var 15 personer som begav oss ut till Pinnån vid Spinneriet i Ånalt. Vädret hade varit regnigt under dagen men det hade lovats bättring mot kvällen. Precis när vi parkerat bilarna fick vi en hagelskur över oss men sen höll prognosen med bra väder.

Vi började med att gå ner i ett vått område vid Pinnån där det botaniseras bland ängsbräsma, majsmörblomma, kambräken, bäckbräsma, brunstarr, gråstarr, blekstarr,

Pinnån vid Spinneriet. Foto: Perry Vigelsbo

skärmstarr, småvänderot, kärrviol, kabbleka, frossört, skogsstjärna, lopplummer, grönvit nattviol, kärrfibbla, humleblomster och safsa (kungsbräken). En gårdsgård passerades som gick ut i ån och det funderades om det var ett stängsel för djuren eller enbart en gränsmarkering.

Nu var det dags för fika och den kunde vi inta uppe på en torr kulle med utsikt över ån. Efter fiket gick vi uppströms längs ån mot Stampen där vi såg rester av en stensatt kanal, ingen visste säkert vad man gjort här en gång i tiden. Det kan ha varit en

stånghammare som man fick att gå med hjälp av vattnet, för att pressa något, (t.ex. en oljestamp för att pressa ut olja ur linfrön).

Vi fortsatte uppåt och hittade två nya lokaler för skunkkalla, en plus två plantor, vi diskuterade om de skall stå kvar. Skunkkalla räknas som en invasiv art, d.v.s. det är ingen inhemsk art och den har lätt för att föröka sig och ta överhand över stora områden.

Strax kom vi upp till Spinneriet som var igång mellan 1880 och 1919. Man ser idag stensättning av kanterna till ån samt grunden av ett hus. Vi hörde ju en del fåglar också bl.a. grönsångare, gärdsmyg, svarthätta och bofink. Det blev en trevlig kväll med mycket att se och prata om.

Evy & Lars Schale

Red-tillägg

Lennart Olandersson har via sin bror John givit denna förklaring till verksamheten vid Stampen intill Spinneriet: ”I stampen krossade man ben, som sedan användes i stället för kalk, men man kunde också stampa grovt ylletyg till vadmal för att få det vattentätt.”

De vilda blommornas dag - Söndagen den 14 juni

För trettonde året anordnade vi en excursion med detta för hela Norden gemensamma tema. Vi var tioalet deltagare som besökte Stensmyr som var årets mål. På grund av den sena våren var många av myrens blomster inte så långt komna. Men vi såg ändå tuvull, tuvsäv, lingon och rosling. Dessutom blad av hjortron, små- och rundsileshår, diverse vitmossor med mera.

Vädret var inbjudande och under fikapausen ute på en liten mossholme fick vi både se och höra såväl trädpiplärka som buskskvätta.

På hemvägen stannade vi till vid Osbäckens utlopp i Vårsjön för att titta på sjöhjortron (*Nostoc zetterstedtii*), en trådformig cyanobakterie som bildar runda, geléartade kolonier, upp till några centimeter stora. Vi fick också se en grupp hönsbär i full blom.

Zigge

Killhult - lördagen den 27 juni

Under bortåt 3½ timme vandrade 14 personer (varav ett barn) runt på Evy och Lars Schales marker i det halländska Killhult. Det blev en gemytlig, omväxlande ”expedition” med varierat innehåll.

Gården, som de döpt till ”Utterkroken”, är belägen ganska nära Lilla Stensån. Sistvarande år har faktiskt utterspår kunnat ses här! Gårdens besättning med fjällkor ger gården sin egen prägel. Tidigare har djuren nyttjats för mjölkproduktion, men sedan ett antal år mjölkas inte korna längre utan man låter kalvarna sköta om det görandet! Visst var det härligt att se flocken med fjällkor och kalvar gå på betesmarken helt nära gårdslängan.

Slättergubbar

På andra sidan grusvägen finns på en svag höjd ett härligt bestånd med blommande slättergubbar - som bäst i blom. Här fanns också en annan raritet, nämligen plantor av den ovanliga ormbunken månlåsbräken. Och bland växtligheten kunde Lars framvisa larver och puppa av sexfläckad bastardsvärmare.

Vi fikade i hagmarken en bit bort längs vägen. Här stod klockpyrolorna i knopp, mattlummern syntes trycka mot marken... men annars var det mest ängskovall som skyltade smått överallt. Det var björkar och enar som växte i denna försiktigt framgallrade hage.

På tillbakavandringen gick vi förbi en grävd damm, prydd med stora stenblock. Olika vattenväxter har här etablerat sig och faktiskt kunde vi även hitta sent utvecklade grodyngel rörande sig i vattnet. Intill dam-

men sågs även här några nyupptäckta låsbräkenplantor! Och buskskvättan varnade. På den avslutande vandringen in mot gården inregistrerades ett rikt utbud av kamäxing som någon gång i tiden måste ha satts in.

Janne Johansson

Farhult och Rönnen - söndagen den 19 juli

Pratar man om att titta på flyttande fåglar med folk i allmänhet så faller nog inte juli månad i deras tankar. Så är det dock om man känner till framför allt vadarnas flyttningsstrategier. Hos vissa arter flyttar honorna efter äggläggningen och många av arterna häckar långt norrut och kommer då tidigt söderut från sommarvistelsen vid ishavskusten. Så det blev mest frågan om vadare denna kväll.

De grunda stränderna vid Farhult blev första stoppet i det fina vädret. Rastade gjorde 28 storspovar, 2 myrspovar, 2 kustsnäppor, ett par gluttsnäppor, 100 kärnsnäp-

Skärfläcka. Foto: Perry Vigelsbo

por, 2 grönbenor och 30 rödbenor, där en del av de sistnämnda kanske tillhörde Farhults egna fauna. Cirka 30 skärfläckor gick också i det grunda vattnet, däribland några ungfåglar.

Den sju personer stora gruppen drog vidare till Rönnen. Här var det inte så många vadare som i Farhult; 2 myrspovar, 2 mosnäppor, en skogssnäppa, 7 drillsnäppor, en mindre strandpipare och ett antal större strandpipare. Även här ett gäng skärfläckor och bland dem 9 vuxna och en ungfågel. Ute i vattnet låg en tobisgrissla, 2 gråhakedoppingar och 3 kentska tärnor.

Övrigt värt nämna: En sjungande kärnsångare, ett gäng hämplingar, stenskvätta, jagande ladu- och hussvalor.

Alla blev nöjda med denna kväll vid kusten och roligt med ett nygammalt namn från Jämtland som ”dök” upp.

Björn Herrlund

Insekternas dag - söndagen den 16 augusti

Trots oro för vad vädrets makter skulle hitta på blev *Insekternas dag* en klart lyckad och givande tilldragelse. Åtta personer flockades under mer än fyra timmar kring

Mikael Sörensson har hittat en bivarg. Foto: Pär Svensson

insektskännaren Mikael Sörensson från Lund. Den gamla banvallen mellan Vanås och Vanåsfors gamla hållplats, med bra tillgång på sandiga, torra marker, blev målet för dagen. Här fanns när exkursionen genomfördes fortfarande en del blommande örter som strandlysing, fackelblomster, åkervädd, liten blåklocka, rölleka, renfana, harklöver, fältmalört och ljung.

Intresset fokuserades dock mot insektsvärlden och då framförallt mot sensommarrens ännu kvarlevande representanter för de vilda, solitära bina. Med hjälp av många vakna ögon och med hjälp av Mikael's insektskåv kom vi i närkontakt med ett flertal arter från överfamiljen bin.

Både blåklocksbiet och det hälften så stora småsovarbiet påträffades. Dessa är båda kopplade till förekomsten av klockväxter. En term som används för insektsarter vilka enbart samlar pollen och nektar från en och samma växtfamilj eller växtsläkte är ordet *oligolektiska*. Blåklocksbiet gräver som många andra solitära bin sitt bo i marken, medan småsovarbiet håller till godo med gamla insektsgångar i murket trä.

Lysingbiet ses mest bara hos växten strandlysing (videört), som här kunde påträffas i området mellan banvallen och den gamla europavägen. Denna art gräver också själv fram ett bo i marken. Ofta ligger flertalet solitära bin på en storlek kring 9-10 mm, medan vissa av dem är ganska smala. Två sandbin kunde också artbestämmas nämligen ljung- och tandsandbi. Väggsidenbiet är en annan markgrävande art. Sidenbina lär klä sina bogångar med ett sekret, varvid dessa ges ett skimmer av ”siden”. På liknande sätt gör de olika tapetserarbina. En icke artbestämd representant för släktet kunde ses.

Flera stekelararter gräver bon i marken. Foto: Birgit Svensson

Humlorna räknas till bina, ja konstaterade Mikael: ”De är egentligen bara ovanligt håriga bin.” Fyra ganska vanliga arter sågs tumla runt bland inte minst åkerväddens blommor; ljus jordhumla, ljunghumla, ängshumla och åkerhumla.

Om man ska tänka bitankar visavi gamla täkter, gamla banvallar ska man se till att hålla områdena fria från igenväxning och hålla borta träd och buskar. Sen är det en klar fördel om växtfamiljer som korgblommiga, korsblommiga, ärtväxter, Salix-arter, klockväxter och väddväxter finns i trakten som attraktiva besöksblommor för våra olika vilda bin.

Janne Johansson

Vårens och sommarens fågelobsar

(16/4-15/8)

Under den här perioden kommer de flesta flyttfåglarna hit. De första svalorna kom dock redan i slutet av den förra rapportperioden, medan de flesta sångarna anlände under denna perioden.

Några rariteter måste nämnas särskilt. Exempelvis har bara en kärrensångare hörts. Som vanligt är härrensångaren inte talrik hos oss, men några sjungande exemplar har noterats. Hämplingen har troligen inte häckat i kommunen på senare, men i år sågs ett par i juni som kan tyda på häckning. Årets enda ringtrast sågs i mitten av april.

Värsjöns häckfåglar har haft ett svårt år, denna regniga och kyliga vår/försommar. Fiskguseparet avbröt häckningen och övergav redet. De 3-4 paren storlom i sjön, lyckades inte få ut någon unge. För 4:e gången noterades kentsk tärna i kommunen. En fågel höll till vid Lärkesholmssjön några dagar i maj.

Ett av Hjelmssjöns skäggdoppingpar har fått fram en unge. Årets hittills enda smådopping sågs i sjön i våras. Men troligen har vi inte kollat de tidigare kända lokalerna för smådopping tillräckligt. En rastande gråhakedopping sågs i Värsjön i maj.

Ett antal strandskator har som vanligt setts i centrum och på idrottsplatsen, vilket är en ganska ny förekomst hos oss. Lite spännande är det med grönbenan som hörts spela vid ett par tillfällen på Svenskemyr.

Lärkfalkar har setts under häckningstid på två olika lokaler, på den ena med unge. Och för första gången på något år, så hördes en kull hornugglor intill Lillesjö vid Sönder Össjö.

Lommar / doppingar / storkar / andfåglar

Storlom - 1 ex Fedingesjön 23/5 (SN), 1 ex 9/6 och 2 ex 13/6 Lärkesholmssjön (SN), 13 ad i grupp Värsjön 9/7 (SN), 10 ad i grupp Värsjön 28/7 (SN). Häckningarna i sjön i år misslyckade. **Smådopping** - 1 ex Hjelmssjön 25/5 (LS). **Skäggdopping** - 1 ex Lärkesholmssjön 20/6 (SN), 1 par med unge Hjelmssjön 8/8 (JJ, EPe). **Gråhakedopping** - 1 ex Värsjön 22/5 (SN). Andra obsen för året, den första i Hjelmssjön 13/4. **Häger** - 6 ex förbiflyg Vemmentorp 23/6 (LP), 6 ex förbiflyg G. Hallandsvägen 6/7 (LP). **Vitkindad gås** - ca 100 ex str N Värsjön 12/5 (SN), flock hördes Ö. Ringarp 13/5 (JJ, EPe), 500 ex str N Ö. Ringarp 16/5 (JJ, EPe). Rastande ex av arten är inte vanligt, men 1 ex Åslungasjön 23/5 (SN). **Brunand** - noterad Hjelmssjön 26/4 (LP). **Vigg** - 23 ex Hjelmssjön 25/4 (SN). **Storskrake** - 3 ex Lärkesholmssjön 30/5 (SN), 3 ex Värsjön 5/7 och 19/7 (SN).

Rovfåglar / hönsfåglar / tran- och rallfåglar

Bivråk - 2 ex Ö. Ringarp 17/5 (JA). Första obs. 1 ex Örskelljunga 22/6 (BR), 2 ex och en trolig 1K Ö. Ringarp 4/8 (JA), 1 ex Spångabygget 6/8 (JJ). **Brun kärrhök** - 1 ex Ås-ljungasjön 25/5 (SN), 1 ex Långasjön 26/5 (SN), 1 par Flinka sjö 29/5 (LP), 1 ex Vemmen-torp 14/6 (SN), 1 ex Åsljunga 3/7 (FB), 1 hona och 1 1K Flinka sjö 29/7 (LP). **Fiskgjuse** - Häckningen i kommunen misslyckades i år! Paret var kvar en tid i reviret, men drog iväg ganska tidigt. I övrigt, 1 ex förbiflyg Åsljunga klint 31/5 (TTo, CT), 1 ex förbiflyg Lärkesholmsjön 7/6 (KAJ), 1 ex V. Spång 7/6 (SN), 1 ex Eket 24/6 (ThS). **Tornfalk** - 1 ex 17/4, 1 ex 14/7, 2 ex 14/8 Jännaholm (KAJ). **Lärkfalk** - 1 ex Lillesjö, S. Össjö 3/5 (KAJ). Första obs. 1 ex Vårsjön 23/5 (SN), 1 ex Flinka sjö 29/6 (TA), 1 ex Vårsjön 5/7 (SN), 1 ex Ö. Ringarp 10/7 (JA), 1 ex förbiflyg Vårsjön 12/7 (FJ, UN), 1 ex Svenske myr 12/7 (SN) och 15/7 (LP), 1 ex Grytåsa 30/7 (JJ), 1 ad och 1 1K Grytåsa 12/8 (SN). **Orre** - Spel hördes från något ex i området Skogen/Sonnarp 19/4 (LP), 2 ex har hörts Långalts myr i april (GJo), 2 tuppar Liamyren 16/5 (KAJ). **Tjäder** - 1 hona Sjöholma 30/4 (ÅN). **Rörhöna** - 1 ex Prästsjön 26/4 (BS, PS), 2 ex Ingeborrarp 21/6 (SN). **Trana** - 1 par med 2 ungar Lärkesholm 19/6 (JJ, EPe).

Vadarfåglar / måsfåglar / gökar / ugglor

Strandskata - 1-2 ex sedda under perioden i Ö-a centrum och på Ö-a idrottsplats, dessutom 1 ex Sk. Fagerhults Flygplats 9/5 (SN) och 1 ex Ljungaskog 2/6 (LP). **Mindre strandpipare** - 1 ex Store Mosse 7/5 och 21/5 (LP), 2 ex Ö. Spång, föda åt pull 11/7 (MEI, MHi), 3 ex Industriområdet ovan Bengts 12/7 (LP, MPe). **Tofsvipa** - 3 ex Ö. Flinka 5/5 (LP), 2 ex Sjunkamossa april-maj (MJö), 3 ex förbiflyg Flinka sjö 29/5 (LP), 1 ex Lärkes-holm 7/6 (LP), 3 ad och 1 1K Ö. Tockarp 20/6 (SN), 50 ex rast S. Össjö 6/7 (KAJ), 1 par med 2 ungar Ö. Flinka 6/7 (LP), 36 ex rast S. Össjö 19/7 (SN), 1 ex Smörmyr 22/7 (JJ). **Storspov** - 2 ex str Hjelm-sjön 24/4 (LP), 1 ex str V Krängelbygget 22/6 (SN). **Grönben**a - 1 ex spel Svenska myr 3/5 (SN), 1 ex Liamyren 16/5 (KAJ). **Drillsnäppa** - 1 ex Prästsjön 26/4 (BS, PS). Första obs. Höstobs, 1 ex rast Åkarp 8/8 (SN). **Skrattmå**s - ca 210 ad och minst 10 1K på ett fält nedan Ringåsen 10/7 (SN). Resultat från Hjelm-sjöns koloni? **Silltrut** - 1 ex Vårsjön 19/7 (SN). **Havstrut** - 1 ex S. Össjö 7/7 (KAJ). **Kentsk tärna** - 1 ex rast Lärkesholmsjön 5-9/6 (LP, SN, LS, KAJ). 4:e fyndet i kommunen. **Fisktärna** - 1 ex Hjelm-sjön 26/4 (LP). Första obs. Många ex i Vårsjön 23/5, 9 ex (SN), 2 ad och 2 1K Fagerhults Flygplats 16/6 (SN). **Gök** - 1 ex Långalts myr 2/5 (SN). Första obs. **Hornuggla** - 2 tiggande ungar Lillesjö, S. Össjö 13/6 (SN).

Skärrfåglar / seglare

Nattskärra - 1 ex S. Össjö 30/5 (KAJ). Första obs. 1 ex Långalts myr 5/6 (ÖN), 1 ex Store mosse 10/6 (LP, SN), 1 ex Lönsjön, 1 ex Lönsjöholm, 1 ex Sjöhultet, samtliga 11/6 (SN), 2 ex Örnalt, 1 ex Jännaholm, 1 ex S. Össjö, samtliga 12/6 (KAJ), 2 ex S. Össjö 13/6 (SN), 1 ex Liamossen 13/6 (SN), 1 ex Lönsjöholm 14/6 (KG), 1 ex S. Össjö 5/8 (KAJ). **Tornseg-lare** - 1 ex Lönsjöholm 22/5 (SN). Första obs.

Tättingar

Sånglärka - 1 ex sj Ängarna Åsljunga 31/5 (TTo, CT), 4 ex Fagerhults Flygplats 16/6 (SN). **Hussvala** - Åter 2/5 (SN). Första obs. **Ängspi**lärka - Åter 22/4 (JJ, LP). Första obs. **Gulär**la (sydlig) - 1 ex V. Flinka 18/4 (LS). **Forsär**la - 1 par med 1 unge S. Össjö 1/6 (KAJ), 1 ex Ö. Ringarp 4/6 (JJ), 1 ex Lärkesholm 7/6 (LP), 1 ex S. Össjö 6/7 (KAJ), 1 ex Ö. Ringarp 19/7 (JJ, EPe). **Svart röd**stjärt - 1 ex Industriområdet Ö-a 19/4 (LP). Första obs. 2 ex, 1 ad plus 1 unge Coop:s P-plats Ö-a centrum 29/5 (JA), 1 ex V. Spång 7/6 (LP), 1 ex V. Spång 25/6 (SN). **Röd**stjärt - Åter 21/4 (JJ). Första obs. **Busk**skväta - Åter 3/5 (SN). Första obs. **Stens**kvätta - 1 ex S. Össjö 3/5 (KAJ), 1 ex Ö. Flinka 5/5 (LP), 2 ex

Större hackspett. Foto: Perry Vigelsbo

Lemmeshult 20/5 (LP), 1 ex Ö. Tockarp 20/5 (LP), 1 ex Vårsjö by 21-22/5 (SN), 1 ex St. Kjällstorp 20/6 (SN), 1 ex Flinkagården Ö. Flinka 30/7 (JJ). **Ring**trast - 1 ex S. Össjö 18/4 (KAJ). **Kärr**sångare - 1 ex sj Ö. Ringarp 7/6 (SN). **Rörs**sångare - Åter 13/5 (LS). Första obs. **Härms**sångare - 1 ex sj Ö. Ringarp 2/5 (JJ). Första obs. 1 ex sj Ö. Spång 20/5 (LP), 1 ex sj Lärkes-holmsjön 9/6 (SN), 1 ex sj V. Ringarp 16/6 (JJ), 1 ex sj Lemmeshult 23/6 (LP). **Träd**gårdssångare - Åter 11/5 (SN). Första obs. **Ärts**sångare - Åter 30/4 (SN). Första obs. **Törns**sångare - Åter 13/5 (LS). Första obs. **Svar**thätta - Åter 23/4 (SN, LP). Första obs. **Gröns**sångare - Åter 28/4 (SN). Första obs. **Lövs**sångare - Åter 20/4 (SN, BS). Första obs. **Brand**-kronad kungsfågel - 1 ex sj Ånalt 21/5 (AR, DGu, MMa). Tredje året i följd som arten har hittats på denna lokal. **Grå** flugsnappare - Åter 20/5 (LP). Första obs. **Svartvit** flugsnappare - Åter 23/4 (SN). Första obs. **Törns**kata - 1 ex Vårsjö by 2/5 (SN). Första obs. 1 ex Jännaholm 21/5 (KAJ), 1 ex S. Össjö 22/5 (SN), 3 ex Lärkesholm 23/5 (SN), 1 par Långasjö 31/5 (SN), 1 ex Harbäckshult 31/5 (LP), 1 ex Backabygget 19/6 (JJ, EPe), 1 ex Healt 9/7 (SN), 1 ex Lärkesholm och Vårsjö 10/7 (SN), 1 ex Bosjöholm 19/7 (SN), 2 ad och 3 pull Trulsabygget 26/7 (KAJ), 1 ex Håleryd 27/7 (JJ). **Nöt**kråka - 1 ex Vårsjön 9/5 (SN), 3 ex Hästhagen, Vårsjö 14/6 (SN). **Stare** - I föreningens 20 uppsatta starholkar blev det 18 lyckade häckningar med 85 flygga ungar, snitt 4,72 per kull. **Grå**sparv - 1 ex med föda åt ungar Lemmeshult 26/5 (SN), 1 ex Orreslättsvägen Åsljunga 30/5 (SN). **Häm**pling - 1 par Harbäckshult 5/6 (PC). **Grås**iska - 1 ex Ö. Ringarp i maj (JA).

Förklaringar

Lokaler skrivna i kursiv stil ligger strax utanför kommungränsen, t ex Rössjön och Sjöaltssjön. (ad=vuxen, hä=häckning, juv=ungfågel, k=kull, 1k=fjölårsunge, pull=nykläckt unge, sj=sjungande, str=stäckande).

Vi tackar alla som rapporterat in sina observationer. Inkomna observationen ligger till grund för sammanställning och status på Örskelljunga kommuns fågelarter; då, nu och för framtiden

Uppgiftslämnare

AR	Anders Rimne	LS	Leif Sigbo
BH	Björn Herrlund	MEI	Maija Eloranta
BR	Britta Rosdahl	MHi	Matti Hirvonen
BS	Birgit Svensson	MJö	Marita Jönsson
CT	Christina Torstensson	MMa	Mattias Madjidian
DGu	Douglas Gustafsson	MPe	Margit Persson
EPe	Eva Persson	PC	Patric Carlsson
FB	Freddie Blank	PS	Pär Svensson
FJ	Fredrik Jönsson	SN	Seth Nilsson
GJo	Gunne Johansson	TA	Tage Ashing
JA	Jörgen Andersson	ThS	Thomas Svanberg
JJ	Janne Johansson	TTo	Tomas Torstensson
KAJ	Kurt Arne Johansson	UN	Ulrika Nordin
KG	Karin Grønbæk	ÅN	Åsa Nilsson
LP	Lennart Persson	ÖN	ÖN-Exkursion

Har du något att rapportera? Gör det gärna på vår hemsida!

Alcedo vill ha hjälp av dig att samla in uppgifter om fågelobservationer inom kommunens gränser. Vi vill ha observationer av ovanliga fågelarter för vår kommun, alla arter utanför den tid de normalt förekommer i landskapet, större sträckförekomst, anmärkningsvärt stora flockar, intressanta häckningar, återfynd av ringmärkta fåglar, tidiga vårobsar, sena obsar på hösten eller observationer som du tycker är särskilt notabla. Alla rapporter arkiveras för framtida behov.

Senaste inrapportering före nästa tryckning av Alcedo: 15 nov.

Rapportera dina obsar på vår hemsida www.orskelljunganatur.se eller via Svalan www.artportalen.se/birds/

Björn Herrlund

Tjäderinventering i Örskelljunga 2015

Under våren 2015 genomfördes en inventering av tjäderbeståndet i framförallt norra delen av Örskelljunga kommun. Liknande undersökningar har gjorts under åren 2002 och 2010, varvid denna insats mer kan ses som en återkoll av tidigare kända tjäderlokaler.

Uppflygande tjädertupp. Foto: Hans Svensson

Detta år gjordes 26 olika besök ute i tjädermarkerna med början den 22 mars och med avslutning den 14 maj. De undersökta markerna, ofta torvbevuxna, kan särskiljas i ett 15-tal områden. Vissa av dessa ligger förhållandevis nära varandra. Deltagare i inventeringen var med olika intensitet Björn, Patric, Gunilla, Stefan, Kurt Arne, Jörgen, Lisbeth, Lena, Eva, Janne och Lennart.

Första delen av inventeringen sammanföll med tuvullens blomningstid som detta år mestadels inföll under april månads första veckor. En hel del tid lades då ner på att leta fram tjädernas av tuvullens blomdelar påtagligt fluffiga spillningskorvar. På så vis fick vi en god indikation på var det fortfarande finns kvar tjäder i markerna. Samtidigt skrämde under denna period sex vuxna tjädertuppar och två hönor upp i samband med inventerandet. Men de efterlämnade spillningskorvarna visade på att man inte enbart får förlita sig på sedda individer. Tuvullrika korvar avslöjar nämligen att tjädern nyligen varit på besök.

Därefter genomfördes under senare delen av april och början av maj kvällslyssning på fem förut kända tjäderlekplatser. Resultatet av besöken blev att minst fem olika

Talldominerad tjädermiljö

tjädertuppar kunde konstateras flyga in för att träna i kvällens skymningstimme, varvid en av platserna hyste två tuppar. Vid den lekplats där inte någon tupp kunde noteras under kvällsbesöket hade dock tre veckor tidigare just en tupp skrämmts upp från ett mindre hygge intill. Att uppskatta antalet tjädrar på en och samma lokal är som bekant inte helt lätt, men våra kvällsbesök under lektiden är ett sätt att försöka ringa in antalet tuppar vid platsen.

Om man jämför de lokaler där tjädrar skrämde upp i slutet av mars eller i början av april med de som hördes flyga in på nattkvist i slutet av månaden kan man misstänka att det i flera fall kan/bör ha varit samma tjädertuppar som setts. På tre av lokalerna noterades en ensam tupp både som tuvullsätande och som lekplatsbesökande individ. Man kan alltså misstänka att det kan ha varit samma fågel som registrerats, även om möjligheten finns att ytterligare en annan tupp trots allt kan ha funnits på lokalen. På det mosskomplex där två olika tuppar kunde höras kvällsspela (korta stunder) den 27 april skrämde två skilda tuppar upp redan under en myrsvandring den 4 april. Denna tidiga aprilobservation gjordes dock knappt kilometern från lekplatsen, varför osäkerhet bör råda om det var samma fåglar eller inte.

Minimiantalet inräknade tjädertuppar detta år blev 6-8 st, men då måste man samtidigt konstatera att ett antal spillningskorvar på mossmarker i gränstrakterna mot Hässleholm indikerar ytterligare ett par tuppar. Tjäderhönor noterades dessutom genom observation av fågel eller spillning från några enstaka lokaler. Ofta kan man särskilja förekomsten av tupp och höna på spillningskorvens tjocklek.

Sammantaget var årets inventeringsinsats nästintill i paritet med den som gjordes 2010, men knappast med ansträngningen 2002. Täckningen av vissa myrområden var dock allmänt sett något sämre och endast sporadiska besök gjordes i södra delen av kommunen.

De lekplatser som fick kvällsbesök hyste, så när som på ett undantag, bara en (ensam) tupp, samtidigt som flera områden i väster nu tycks vara helt i avsaknad av tjäder. Vår lilla tjäderstam tycks onekligen balansera på slak lina här på gränsen av sin utbredning.

Antalet tjädertuppar (T) och -hönor (H) olika inventeringsår

	2002	2010	2015
Lokaler öster E4:an	5T/4H	8T/2H	4T/2H
Lokaler väster E4:an	12T/5H	7T/6H	5T/2H
Samtliga lokaler	17T/9H	15T/8 H	9T/4H

Förklaringar: Tabellen ovan är en sammanställning av resultaten från de tre inventeringsåren. Tjäderobsar från besökta gränsområden till Hässleholms kommun är också medtagna. Utvärderingen av antalet tuppar respektive hönor omfattar både direkta och indirekta observationer, varvid (färska) spillningskorvar långt från direktobserverade fåglar, från fall till fall, kan ha bedömts som indikation på ny icke noterad individ. Stort utrymme för felbedömningar kan ibland föreligga.

Janne Johansson

Ur tjäderinventerarens dagbok

22 mars

Vi har just tillbringat ca 2 timmar ute i detta myrkomplex i norra delen av Örkelljunga kommun. Vi letade förstås tjäder och tjäderspillning.

Det var mycket lågmäلت på fågelfronten, lite spetsiga svartmesläten och tranor som hördes från ett par olika håll, säkert sträckande. Tuvullen har ju börjat blomma alltmer, men vi hade svårt hitta några avknispade blomstänglar. Fikade på en ”fastmarksholme”.

När vi började gå vidare sa jag att ”nu måste vi väl få se en tjäder ändå!” En from förhoppning. Men när vi just kommit över en grövre kulle så hör vi lite halvhögt ett uppflog en bit bort och upptäcker snett över kärrmarken intill, mellan klana tallstammar, hur svarta vingflax kan skymtas... Och genast arbetade fågeln sig upp över trädtopparna - så artbestämningen var med ens utan allt tvivel: tjädertupp!! Vilken flax! kan man säga.

När vi så vände runt på andra sidan kärrmarken, där tuppen flugit upp ifrån, hittade Eva strax 7-8 ganska färskta, knubbiga spillningskorvar under en gran. Korvarna bestod till större delen av tuvullsknisp, sannolikt från en tupp. Vi letade så efter avknispade tuvullsstjälkar. Men det var svårt att hitta några, till slut upptäcktes dock en tuva som var nästan helt aväten. Övriga tuvor stod intakta. Och vi ramlade inte heller över några fler spillningskorvar av varken yngre eller äldre modell. Men just nu har tuvullstätarten begynt! Därefter återtraskning till bil, hemtransport.

Eva Persson & Janne Johansson

27 april

Åkte igår upp till myren för att göra en första kvällslyssning. Mycket fin kväll med sol, vindstilla och 9 grader varmt vid åttatiden. Senare blev det allt kallare under ljuset från halvmånen, endast 3 grader vid elvasnåret. Började gå från bilen 7.⁴⁰ och var framme intill spelplatsen ca 20.¹⁵. Tre kraftiga uppflog utmed skogsvägen in mot mossen. Två kan ha varit samma fågel, svårt att avgöra. Två av fåglarna kunde ses tillräckligt tydligt för bestämning, en tjädertupp och en tjäderhöna.

Vid spelplatsen stod en ihärdig koltrast och ett par rödhakar för underhållningen under väntan. Första morkulledraget kom vid 20.⁴⁵ och sedan kom flera vid 10.⁵¹, 10.⁵⁵, 10.⁵⁷ och några till. Var nog två fåglar som drog över platsen. En storlom hördes ropa från norr vid 20.⁵⁴. Första infloget kom 21.⁰⁶ ca 100 m NNV. 21.⁰⁹ landar en andra tupp ca 100 m rakt öster ut. Den platsen stämmer mycket väl överens med den plats där natträdet hittades den 6 april i år. 20.¹⁰ spelar tuppen i öster under mycket kort tid. 20.¹⁴ östtuppen ”klunkar”.

Mellan 9 och halv tio ropar storlommen från norr många gånger. Mycket härligt - två tjädertuppar och ropande storlom!! Tuppen i NNV var mycket tyst men mellan 21.²¹

och 21.²³ hördes flera knäppningar. Misstänker att den kanske varsnat mig, där jag sitter nästan helt öppet på en gammal torvrygg. 21.²⁹ hörs östtuppen skära näbb under en kort period, högst en minut. Vid halv tio hörs en kattuggla, kanske den som Kurt Arne pratar om. 21.⁴⁰ knäpper åter tuppen i NNV under en kort stund. Sedan allt tyst. Vid fem i tio bestämmer jag mig för att lämna scenen. Lyckas klara detta utan att skrämma iväg någon av tupparna, trots att jag känner mig som en elefant där varje steg ekar i den annars mycket tysta kvällen.

Hur som helst känns det skönt, man har ju gjort ett ganska grovt intrång i tjädrarnas liv. I vart fall två tuppar på spelplats och en höna någonstans i utkanten ger förhoppningar. Det kan nog finnas ytterligare tuppar längre norrut dessutom, men området är stort och svårt att täcka in.

Jörgen Andersson

Uttern lever farligt!

Måndagen den 10 augusti dödades en utter på motorvägen strax intill Eket, där Pinnån passerar. Uttern är ett i våra trakter sällsynt vattendjur, tillhörande mårddjuren, men har sin utbredning mestadels förlagd norrut i landet. Man ska dock ha i minnet att under åtminstone de senaste två decennierna har det även funnits kvar en mindre

utterstam i de sydöstra delarna av landet. Fokuserar man på Skåne kan man konstatera att arten mer eller mindre tycks ha varit försvunnen från landskapet från 1970-talet till 2000-talet.

I augusti 2005 inlämnades på samma dag två olika trafikdödade uttrar till Skånes djurpark i Höör. Det var drygt milen mellan fyndplatserna, vilka bägge låg i grannskapet till Höörs kommun. Nu förstod man att det i alla fall fanns ett mindre antal uttrar som rörde sig längs vissa av Skånes vattendrag.

Året efter bekostade länsstyrelsen i Skåne en inventering av arten i norra delen av landskapet. Fyra personer under ledning av utterkännaren Mia Bisther genomförde arbetet under drygt två veckor i augusti månad och redovisade resultatet i en länsstyrelserapport, *Inventering av utter (Lutra lutra) i Skåne 2006*. Av sammanlagt 214

Utter i Skånes djurpark. Foto: Carina Sjölin

inventerade lokaler återfanns utterspår vid 10 procent av dessa. Resultaten visade alltså på viss förekomst av utter i både Helge ås och Rönne ås vattensystem, varvid även Pinnån kunde inräknas.

Observationer av utter i Örkelljunga kommun

Att enstaka uttrar även fanns i våra hemnavatten framkom redan i januari 2006 då zoologen Rune Gerell på uppdrag av dåvarande Vägverket inventerade vilt längs den nya förbifarten av E4:an utanför Örkelljunga. I Lärkesholmsån fann han två spillningar som kom från just utter och efter letande hittade han även lite spår från en sådan.

Några år därefter, i augusti 2008, anordnade Studieförbundet en utbildningsdag för utterspårare med Mia Bisther som lärare. Eva Persson deltog som representant för Örkelljungabygdens Natur. Detta var säkert en god investering ty redan i december

2008 och under våren 2009 kunde Eva hitta några förhållandevis väldoftande utterspillningar (minkens luktar mycket fränare) under en bro över Pinnån i kommunens södra del.

Man bör dock nämna att redan tidigare under hösten 2008 hade Anders Eklöv och Johannes Pålsson i samband med restaureringsinsatser för öring sett en utter simmande i just detta vattendrag. Enligt uppgifter från Naturhistoriska riksmuseet ska år 2011 en subadult (5 mån - 2 år) utter ha dödats på E4:an i höjd med Åsljunga. Och uppifrån Värsjötrakten hittades 2013 i en ryssja ett annat dött djur; denna gång var dödsorsaken drunkning.

Rapporter om levande uttrar från Örkelljungatrakten är inte vanliga idag, men har dock inkommit dels från Hjälmsjön för några år sen men även från Stensåns övre delar under 2014. Så glädjande nog tycks detta välanpassade vattendjur så sakta vara på väg tillbaka även i våra vatten.

Trafikdödade uttrar i Skåne 2005-2015

Naturhistoriska riksmuseet i Stockholm är den instans som normalt får sig tillsänt döda uttrar. Detta djur räknades förr till Kronans villebråd, men rubriceras numera under beteckningen Statens vilt. Från museets utterkännare Anna Roos har jag fått uppgifter om de uttrar som skickats från Skåne mellan åren 2005-2015.

Knappt 30-talet uttrar har hittats döda i landskapet, nästan uteslutande funna efter trafikollisioner och ganska jämt fördelade på vuxna djur (adult) och subadult sådana. Intressant att notera är var i Skåne som de påträffade uttrarna hittats. En stor andel av dessa uttrar kommer nämligen från den nordöstra delen av länet, framförallt från Kristianstad och Hässleholms kommuner, men även från Osby och Bromölla. Bortåt 20 uttrar har trafikdödats i detta storområde. Helgeåns vattensystem utgör oftast gemensam nämnare för dessa djur även om "upptagningsområdet" är stort.

Från Ringsjötrakten, Höör, finns fyra fynd, varav de två första från 2005 redan nämnts. Ringsjöarna har sin avvattnings norrut via det stora vattendraget Rönne å. Pinnån är ju ett biflöde till Rönne å, så utterförekomsten här får räknas till Rönneåns vattensystem. Under åren har även en del andra utterspår gjorts i exempelvis Klippan och Perstorps kommuner.

Nuläget för den skånska uttern

Anders Hallengren på länsstyrelsen i Skåne har via e-post meddelat att Åtgärdsprogrammet för uttern i Skåne lagts ner för flera år sen och hänvisar för mer information till Mia Bisther som aktivt inventerat just utter på många håll i landet.

Mia skrev den 28/8 2015 så här som svar på en undran om det nutida skånska beståndet: "Det har tyvärr inte gjorts någon mer inventering sedan jag var i Skåne och letade 2006. Möjligt att några SNF-kretsar har hållit lite koll. Om jag gissar tror jag att arten har fortsatt att öka även i Skåne. Har inventerat i Smålandslänen och Östergötland 2013/2014 och samtliga län visade på en fortsatt ökning."

Det enda ”positiva” med de påträffade döda uttrarna är väl egentligen bara den att vi trots allt får bekräftat att uttern onekligen har återetablerat sig på ett flertal håll i Sveriges sydligaste landskap. Vilken beståndsstorlek som arten har numera är svårt att uttala sig om utan en mer noggrann inventering.

Uttrarnas banemän

Påträffade döda uttrar är ofta liktydiga med trafikdödade uttrar. Men en del uttrar fastnar också i olika fiskeredskap och dör drunkningsdöden. När uttern hade sin mest drastiska nedgångsperiod under 1950- och -60-talen var en av de främsta orsakerna till denna starka tillbakagång olika miljögifters cirkulation i naturen, framförallt PCB (polyklorerade bifenyler). När PCB anrikades i utterhonorna lär detta ha lett till sterilitet!

Att trafikdödade uttrar utgör så hög andel av de till riksmuseet inskickade djuren beror säkerligen på att möjligheten till upptäckt uppenbart är mycket större vid dessa olyckstillbud än den kanske är i andra sammanhang. Ett flertal av landskapets döda uttrar förblir sannolikt oupptäckta.

Många av trafikolyckorna lär hänga samman med att en utter ofta tvekar att simma under en broanläggning. Alternativet blir då att ta sig upp och över via den passerande vägen. Med överkörningsrisk som följd! Man har från Trafikverket på vissa håll gjort en del insatser för att försöka locka uttern till att ändå välja passagen under bron. Det kan vara genom att bygga en spång- eller strandpassage eller kanske genom att lägga ut markeringsstenar. På andra håll har man kanske lagt ut en torrtrumma rakt genom vägbanken.

Nyttan av markeringsstenar

Pinnåns åfåra under motorvägsbron rinner på den aktuella sträckan genom en väl tilltagen bropassage, det finns mängder med kantiga krosstenar vid åfårans strandkant, men förekomsten av mer tydliga markeringsstenar är till synes en bristvara.

Utterkännaren Mia Bisther kommenterar: *”Utläggning av markeringsstenar är alltid en bra och förhållandevis enkel åtgärd som kan göras för att ”locka” uttrarna att använda sig av bron. Utifrån deras verklighet så vet de ju precis var de bästa ställena för att fånga grodor är, eller var man enklast får tag i fisk snabbt om så behövs. Dessutom vet de ju var ”anslagstavlor” är vid broarna där de aviserar om vem de är, och om de söker kontakt med någon av det motsatta könet etc. Vi som betraktare, kan ju bara gissa oss till vad som verkar lämpligt. Men att sätta upp en bra ”anslagstavla” kan ju funka fint.”*

Janne Johansson

Glimtar från gårdagens kulturlandskap

Smörmyr- och Västra Ringarp

I november 2007 och januari 2008 genomförde jag några intervjuer kring 1900-talets kulturlandskap med Sven-Erik Svensson på Västra Ringarp 8:23 respektive Tore Nilsson på Smörmyr 1:7 (och Varshult 7:19). Deras fastigheter nuddar vid varandra och är belägna i ett flackt landskapsområde med rik förekomst av mossmarker. Tore lever inte längre, men var under hela sitt liv aktiv brukare av släktgården i Smörmyr. Sven-Erik har däremot återvänt till uppväxtårens gård i den sydliga spetsen av Västra Ringarp.

Sven-Erik och Helena framför boningshuset

Landskapet i denna del av Örkelljunga kommun, gränsande till Oderljunga socken, är alltså förhållandevis flackt och inbegriper bl. a. stora arealer torvmark. Detta finns belagt långt tillbaka i tiden och redan på Buhrmanns karta från 1684 finns i denna trakt markerat ett stort mosskomplex under namnet ”Smörmyr”.

Det äldsta skriftliga belägget för byn Smörmyr lär vara från 1626 i LensRegenskaper (LR), Helsingborgs län, stavat *Smörmyren*. Tio år senare, 1636, finns i LR Herrevads-

klosters län byn medtagen men med följande stavning: *Smörmyerenn*. Och 1651 skrivs i Decimant jordboken (en skattelängd för erläggande av tionde till kyrkan) åter *Smörmyren*. Tore Nilsson nämner vid vårt samtal att han hört att bynamnet skulle hänga

Häradskartan från 1926

samma med att ”förr i tiden var Smörmyr ett hemman under Herrevadskloster dit man skulle betala arrende i form av en viss mängd smör...”

Västra och Östra Ringarp härrör från ordet Ring, som kan vara antingen ett egenamn eller en terrängformation och från ändelsen -arp, vilken är liktydig med ordet torp, nybygge. I Krabbes jordebok från 1524 stavas bynamnet *Rinderop* och halvsekel senare *Rinderup*. På den ovan omnämnda Buhrmanns karta från 1684 (tillkommen efter att Skåne inkorporerats med Sverige) har byn fått den ”svenska” stavning som fortfarande gäller: *Ringarp*.

Sone Bengts kull

En märklig sägen finns omtalad och nedtecknad från dessa trakter och återberättas av både Tore och Sven-Erik. I sammanhanget spelar namnet *Sone Bengts kull* en central roll och motsvaras av en mindre backe, kulle. Nils-Arvid Bringéus utgav 1953 boken ”Folkminnen från Örkelljungabygden”. Här finns medtaget material från folkminnesuppteckningar som samlats in av framförallt Folklivsarkivet i Lund. I ett avsnitt under rubriken *LANTMÅTERI* finns följande berättelse nedtecknad:

Sven-Erik på gränsstenen på Sone Bengts kull, gränsen mellan Örkelljunga och Oderljunga socknar

”(Såne-Bengt var) en man, som skulle ombesörja bymätningen mellan Ringarp och Flinka troligen i början av 1800-talet. Folk trodde, att han inte hade förfarit rättvist med mätningen på så sätt, att Ringarp fått mer jord än Flinka. Han skulle i gränsen mellan byarna avlägga ed på att gränsen var riktig. Han ställde sig på en plats, som benämndes för Hönshallen samt avlade ed på att han stod på Ringarps jord samt under Ringarps träd (han stod nämligen under ett träd). Men han hade förut lagt jord i stövlarna, som han hade tagit inne från Ringarps by samt tagit en kvist från ett träd, som tillhörde Ringarp och satt inne i hatten, och på så sätt bekräftat Ringarps jord och under Ringarps träd. Men när han dog fick han inte ro i graven, utan ute i skogarna skrek han om nätterna. Man flyttade honom då ut i

kyrkomuren..., men ej heller detta hjälpte. Då hade man ett medel kvar, att begrava honom i gränsen där tre socknar gränisar tillsammans. En sådan plats fanns där Örkelljunga, Oderljunga och Röke socknars gränser går tillsammans. Dit flyttade man honom nu. Denna plats ligger ute i en torvmosse. Om någon kom... förbi, skulle man kasta en pinne på högen, för att han skulle få ro i kullen. Därav namnet Såne Bengts kull." (LUF 1974:2 f.)

I en rågångsmätning från 1822 ("Charta och Handlingar öfver Rågångar emellan Västra Ringarp å ena sidan samt Örahult, Östra och Västra Flinka med Smörmyren å den andre uppmätte år 1822 af L. Almroth") har namnet Såne Bengts kull nedtecknats: "...rakt fram till ett wanligt femstenarör på Såne Bengts kull."

Om man sen kollar i laga skifteshandlingarna för de fyra byar (Smörmyr, Varshult, Örahult och Västra Ringarp) som just sammanstrålar på denna kulle, i dessa myrmarker, finner man att i tre av handlingarna har området där bygränserna möts fått likartade namn enligt följande; efter årtalen anges respektive lantmäteriförrättare:

Sone Bengtskull - Smörmyr, Östra och Vestra Flinka 1829-31; J. Hagéus

Sone Bengts Kulle - Västra Ringarp 1835-37; A. Ljungberg

Såne Bengtssons kulle - Örahult 1836; O. Gustafsson och O. Brunskog

Märkesbacken - Hvarshult 1839-42 O. Brunskog

Åkerbruket i skogsbygden

Lantbrukslivet på gårdarna i vår del av Skåneland består numera till stora delar i att försöka hålla öppet det landskap som förfäderna odlade upp under möda och svett. Förr fanns ett ganska varierat lantbruk med åkrar där olika grödor drogs upp, med vallar där vinterfodret bärgades (längre tillbaka på naturlig ängsmark) och med hållandet av kor, hästar och grisar. Skogsbruket kom länge oftast i andra hand.

Nere på gården i Smörmyr berättar Tore hur hans farfar Gustaf Nilsson ("Gustaf i Myren") odlat upp mycken mark, hackat och brutit sten. Med hjälp av en slags flåhacka togs torvan bort. Gustaf var också flitig med att dika kring alla åkrarna.

Tore har träffat på sen länge nedgrävda *stentrummor*. Enligt vad Tore kunnat se hade man först satt upp kantstenar i de handgrävda dikena för att därefter ha lagt över täckstenar. En bra flat sten att lägga ovanpå var nog viktigt. "De var nog inte så dumma förr, trummorna drog bra och var inte så täta som tegelrören som senare ersatte..." Förr var dylika arbeten relativt billiga att göra, arbetskraften var inte så dyr...

Tore konstaterar dessutom att risgropar förr användes ute på mossarna. I de grävda groparna lade man ner slånor mm, vilka höll sig bra i den fuktiga, syrefattiga miljön och vattnet som skulle dräneras bort letade sig lättstamt fram. Ute i mossmarken (som var vanlig här) lade man också ner trärännor, bestående av sågat virke som spikades ihop och lades ner i långa längder. Allt arbete gjordes för hand!

Spännnet är ett gammalt namn på den åker där orrarna i trakten förr spelade. Åkern har, enligt Tore, formen av ett trekantigt spänne och lär ha uppodlats av farfar Gustaf och

bildat "ryggar" varvat med tätt liggande öppna diken. Tores far Karl lade igen dikena med just trärännor. På denna mossåker odlades och trivdes havren.

En liknande uppodling av sank torvmark gjordes också i ett närliggande område på Sven-Eriks fastighet. Detta område kallades för "ryggarna" och var mossodlingar som bestod av kanske 20 meter breda men upp till 100 meter långsmala åkerremсор. Dessa avgränsades och avvattnades med mellanliggande diken. "Här odlade vi säd under min barndom," konstaterar Sven-Erik. "Det var relativt fuktigt så man kunde inte köra med några maskiner där, utan vi fick hugga med lie och ta upp för hand. Speciellt havren växte väldigt bra på denna mark, när den väl blivit gödslad." Sven-Erik nämner dock att älgarnas repande av havren kunde vara en plåga. Ibland fick man ut ersättning från älgskadefonden.

"Ryggarna", rester efter mossodling i Västra Ringarp

Spännnet-åkern är en sen länge övergiven gräsmark. På 1960-talet och ett par decennier framåt fungerade den som betesmark (och orrspelslokal). Därefter har den bara fått ligga oanvänd. En vildsvinsutfodring har tagit över i den övre, smalare delen av marken. Även *ryggarna* och de intilliggande s.k. *tvärryggarna* i Västra Ringarp gick en liknande utveckling till mötes; först havreodling, sen betad gräsmark, därefter igenväxande skogsmark.

Spränga och lyfta sten

Stubb- eller stembrytare användes förr när man ville avlägsna tunga stenblock från åkern, men Tore berättar att det också var vanligt att man sprängde bort stenen eller delar av den. Det fanns människor som erbjöd sig att för hand, med hjälp av hammare, borra kanske 10-12 tum ner i stenblocket. Därefter sprängdes stenen. Någon tid därefter var det vanligt att anlita personer som kom åkandes med en kompressor lastad på en bil, varvid man ”sprang runt” med slangar och borrade stenarna på så vis.

Hål för att spränga eller lyfta

Men både Tore och Sven-Erik har dessutom minnen av när Gösta i Lemmeshult kom med sin ombyggda lastbil för att stå för ”avsteningen” av marken (Se artikel i Alcedo 2014:2). Det var en upplevelse i sig att skåda detta arbete. Så här beskriver Sven-Erik Svensson i Ringarp hur han som barn fick uppleva äventyret: *”Det var en häftig upplevelse att se när man skulle lyfta en sten som satt hårt. Kranbilen var visserligen ganska tung men när Gösta försökte lyfta en stor sten kunde framändan resa sig i 45 grader.*

Uppkommen i det uppresta läget frikopplades kranvajern och framvagnen föll ner. Men då precis innan den nått mark kopplades vajern fast igen, anordningen ryckte till och stenen kom förhoppningsvis loss – och sen hissades stenen upp. Man såg att Gösta njöt av sitt jobb! Och vi som barn stod i sin tur och tittade på och tyckte det var en upplevelse utan dess like!!”

Gödning och grödor

Kalisalt och superfosfat spreds förr som gödning i pulverform, men sen kom kornade blandningar. I samband med att gräsfröblandningar utsåddes kalkades oftast marken. Sven-Erik nämner att hans far Erik huvudsakligen odlade havre, ibland tillsammans med korn. Någon areal kunde även sås med råg.

Rotfrukter odlades förr i form av potatis och foderbetor. Det fanns lite olika potatisarter att prova. Förutom mat till hushållet drog man ofta upp speciella stora, vattniga *svinapärar*. Dessa koktes i den stora *päregrydan* under vilken man värmdes med öppen eld. De kokta potatisarna lades i en tunna, mosades och stöttes. Grisarna var uppenbart förtjusta i denna kost!

Sven-Erik minns att foderbetorna odlades på den högre marken. I detta fall var det framförallt korna som utspisades med både blasten och med själva betorna under

vintern. De sistnämnda skars itu i centimeterstora skivor i en speciell betkvarn som bevades runt för hand.

Tröskningen - höjdpunkten på året

Tore vill minnas att hans farfar Gustaf kring 1935 införskaffade en självbindare modell Deering. Ofta krakade man kärvarna (nekerna) för att säkert få dem torra, men vid bra väderlek hände det att man bara travade dem. Om desamma då blev något blöta i ändan fick man tippa dem på sidan och låta vinden torka...

Avslutningen på odlingsmödan för året var tröskandet av säden. Sven-Erik vet att hans far längre tillbaka i tiden själv hanterat slaga för att göra detta jobbet, men när man kom fram i 50-talet var det den stationära tröskans epok. Och från den tiden finns många minnen att plocka fram. Vi lämnar ordet till Sven-Erik:

Tröskning med mobilt tröskverk. Foto: Kurt-Arne Johansson

Höjdpunkten på året var när man skulle tröska! En stationär tröska kördes omkring till olika gårdar. På vissa håll hade bönderna gått samman om en egen, gemensam tröska och bildat en tröskförening. Här var det alltså istället entreprenörer som körde runt; oftast kom man på kvällen och ställde upp tröskverket, en halmpress, en gammal traktor med kultändmotor, alltså råoljemotor. Man var som liten imponerad av dessa väsnande maskiner. Tidigt på morgonen kom tröskfolket. De som skötte ”tekniken”, traktorn och själva trösken, de hade lite högre status. *”Tyckte de i alla fall själva”*.

Högst upp på tröskan fanns det s.k. skärbordet. Tröskan kördes på tvären in i logan. På vardera sidan om tröskan var loggolven, dit kärvarna var inlagda. Här stod folk som kastade upp ”negerna” till tröskbordet, där satt i regel två damer som skar banden, de som man bundit samman kärvarna med. Förr var de sammanbundna för hand med strån. En gubbe matade ner vid skärbordet i lagom tempo; ”blev det för mycket så orkade tröskan inte med och blev det för lite så var det ju slöseri med tiden”. Alltså det var en eller två som skar banden och en som matade och ett par stycken som stod på loggolvet. Ett par som bar ut säden från ena ändan, och några fick ta ut halmen ur andra ändan. Från början fick man ta hand om agnarna också. 10-12 människor var engagerade.

Det var en stor högtidsdag! Det var bråttom, det var svettigt. Mycket mat gick åt. Svagdricka eller drickablandning (blandning av svagdricka och mjölk). Ofta var det kalops som det bjöds på. Det skulle vara bra mat! Tänk på de som bar sädessäckarna som oftast var på 80-100 kg. Dessa skulle upp på vinden, små, branta trappor. ”De satte ofta en ära i att ha dessa säckar så fulla som möjligt”.

Sammanfattningsvis konstaterar Sven-Erik vidare att ”... dagens yrkesinspektion skulle fått järnsläpp om de sett hur arbetet bedrevs. Här fanns hur många risker som helst och inga skydd någonstans.” Och visst skedde många olyckor också! På denna gård blev man normalt klar under dagens gång. Tröskan åkte runt till alla ställena här. Man gick t ex ner till det lilla stället här intill, Flyet. Den tröskeentreprenör som Sven-Erik tidigast kommer ihåg är Jarl Svensson, en äldre person från Varshult. Han var en klurig gubbe som höll på mycket med teknik...

Tore nämner i sammanhanget att hans far Karl och dennes broder Manne hade både tröska och ångmaskin ihop, gjorda av Munktells. De körde också kring och tröskade, varvid bägge ekipagen förflyttades med hjälp av hästar.

Vildhöstnadens tid var passé

En annan arbetskrävande syssla förr i tiden var bärgandet av årets vinterfoder, höskörden. Höstande på naturlig ängsmark har i princip bara förekommit som undantag under Tores och Sven-Eriks tid. Tore minns dock att hans far Karl berättat att han

Jungfru Marie nycklar. Foto: Zigge

bakom husen i Smörmyr brukat hösta ett kärr som bara kunde slås av den som var van att hantera en lie.

Sven-Erik nämner att en återkommande vildhöstnad genomfördes på ett blött parti ganska nära gården i Ringarp. Det var sankt och man kunde knappt gå torrskodd där. ”Men för far var det en viktig tradition att hugga detta. Det luktade väldigt gott när det torkat. Tror egentligen inte det var så näringsrikt, men det skulle göras och det såg snyggt ut när det blev gjort. Och så växte här stora mängder jungfru Marie nycklar! I stort var området ca ett halvt tunnland stort. Här växte också lite videbuskar och träd i kanten.”

Höskörden var ett arbetsamt slit

Under Tores uppväxt både stackade man och hässjade när vallarnas frodiga gräs skulle förvandlas till smakligt höfoder. Tore vill minnas att hans far under en sommar med ett särdeles dåligt torrväder, när det regna för jämnt, börjat med att hässja gräset istället för att bara stacka det. Troligen var det någon gång på 1940-talet. Därefter blev det längst mer med hässjning...

Slåttermaskinen har gjort sitt.

Foto: Janne Johansson

Hässjans uppbyggnad hos Karl och Tore Nilsson i Smörmyr såg ut så här: Man använde endast två pelare för var hässja och hade tre 10 meter långa slanor för att lägga gräset på. Åt var ända stack slanorna ut ca två meter, det blev alltså sex meter i mittrummet. Man använde särskilt starka granslanor! Sen fick man ta till stöttor för att hässjan inte skulle falla vid blåsig väder. Pelare och slanor togs in på vintern. Sammanlagt reste man nog ett 50-tal hässjor per säsong.

Sven-Erik minns att höskörden var ett arbetsamt slit. Slåttermaskinen, som drogs av två hästar, har dock funnits under Sven-Eriks uppväxt, så det gick relativt snabbt att hugga av gräset... ”men att torka det, det var ett elände”. Det skulle vändas och det gjordes för hand. Vile sig inte vädret fick det vändas många gånger och det blev sämre varje gång det kom regn.

Från början hässjade man inte, utan man stackade! Först nyttjades en hästräfsa som la gräset i strängar, sen drog man samman dessa och la dem i stackar, vilka snyggades till så att de formades på så vis att regnet, om det kom, snabbt rann av. Var sen vädret fint en morgon kunde man lägga ut stackarna så att gräset torkade än bättre. Speciellt det understa lagret kunde vara fuktigt, nästan möjligt, men i sol och vind, och om det vändes någon gång kunde det torkas över dagen och kanske köras in mot kvällen.

Höet kördes in med häst och vagn och stacks upp på det man kallade hjällen, en våning upp på stallet. Man kastade upp höet genom hömejan. ”Det var i söder. Det var varmt. Det var tufft!” Vagnen man använde hade höstahäckar när det var hö man skulle köra in. Den kallades senare för höskrinda.

Sven-Erik är inte helt förtjust i den romantiska synen på dessa delar av höskördandet. Att gå och vända höet för hand under långliga tider, att stå och packa i vagnen... visserligen var färden i hölasset trevlig, men den var bara en liten del av allt kneget.

Man började hässa höet på 1960-talet. Man nyttjade krakstören och la stänger mellan dessa. Stängerna togs i granplanteringarna och skalades. Man band fast dem med balaband. I regel fanns tre stänger per hässa, antalet krakar var tre, fyra... Torkade bättre på hässjorna, bättre resultat. Krakar med piggar; ibland var det spik, ibland fick man tag i kraftig tråd som klipptes och där ena ändan hamrades platt så att den kunde tränga in i träet. Skalade och spetsade i båda ändar.

Rödbrokiga byts ut mot svartvita

Gårdarnas höskörd och produktion av fodersäd och rotfrukter användes till stora delar som vinterfoder åt nötkreaturen, hästarna och svinen.

Karl Nilsson hade i regel 7-8 kor i sin besättning, medan sonen Tore så småningom höll sig med 15-16 djur. I början hade han bara rödbrokiga kor, vilka inte hade så stora krav på fodret som låglandskorna. De senare mjölkade kanske mer, men var svårare att hålla hull på. Efterhand övergick dock även Tore till såväl låglands och kor av blandras. När man kunde ta ut kopension vid fyllda 60 gjorde Tore detsamma, varefter han satsade på köttdjur genom att inseminera korna med charolais-sperma.

Göran Nilsson är en modern mjölkbonde

Foto: Janne Johansson

Mor Anna stod ofta för mjölkningen fram till dess att man inköpte mjölkmaskin kring 1948-49. Förr kunde en ko normalt ge ifrån sig 10-15 liter mjölk per dag, medan däremot en nykalvad ko kunde komma upp i 20-25 liter. Under senare år kunde korna kanske mjölka kring 30, men då fordrades också större mängder kraftfoder.

På gården i Västra Ringarp fanns kor med namn som Majros, Maja, Rosa och Stjärna. De var av SRB-ras, men senare hade far Erik även någon SLB (låglands) och

enstaka jersey. Den sistnämnda gav extra fet mjölk. Under sommaren tog man in korna för mjölkning på kvällen, varefter de släpptes ut först på morgonen. Sven-Erik minns att varje ko visste exakt vilket bås som var deras. ”Försökte nån av korna ta en annans bås blev det ett fruktansvärt liv i stallet. I nio fall av tio löste det sig, men ibland missa nån och då straffade det sig direkt.” Alltid fanns det en ledarko som hade befälet.

Erik Svensson med favorithästen Docka. Foto: Privat

Docka mätte som en Prins

Erik Svensson hade alltid två hästar, ibland även ett föl. När han blev äldre hade han dock bara en häst. De var åt ardennerhållet till, kanske åt nordsvenska, någon form av korsning. I Sven-Eriks barndom hette hästarna Prins och Docka. De hade sina särpräglade lynn. Docka var ganska sur och irriterad men trygg och snäll ändå, kunde nafs lite och var samtidigt lite lat. Prins däremot var större och kraftigare och var häftigare i humöret. Docka var ett sto och fick föl en gång, medan Prins var vallack, alltså en kastrerad hingst. Docka var mycket länge på gården, hon blev bortåt 30 år! ”Fast dom blev ju slöa och trötta, lederna knaka” när de nådde högt upp i åldern.

Far Erik var väldigt förtjust i sina hästar, kanske speciellt i Docka, men även i Prins. Han hade nästan en personlig relation till dem. Hästarna användes i alla dragsysslor; man körde i skogen på vintern, på åkrarna när man plöjde, körde med åder, harvade, trumlade, drog sten, när man körde till möllan för att mala säd. Erik bytte aldrig ut sina hästar mot någon traktor.

I Smörmyr hade man förr två ardennerhästar. De sista hette Maja och Tyra. Det var ganska tunga hästar och blev gott 20 år. Troligen var det 1958 som Tore inhandlade sin första traktor. Hans far Karl köpte aldrig någon. Tore nämner att Fergusons modeller ”kom mycket i ropet” vid den tiden. I början var det inte så många som skaffat, men då kunde andra få leja in en istället.

Skånska grisexporten och Hulebäckskycklingar

Några suggor för smågrisuppfoeding fanns på nästan alla gårdar på den tiden. Tore nämner att man på hans gård oftast haft 3-4 suggor. Kultingarna såldes vidare som smågrisar när de var ”färdigstora”, bortåt 20 kg. Och det fanns många hugade köpare på den tiden, berättar Tore... dels storhandlare som Emil Nilsson och dennes kusin Hugo Nilsson, dels bröderna Karl och Daniel Nilsson (söner till David Nils). Men det fanns dessutom ytterligare ett antal småhandlare.

Emil Nilsson byggde de första grisastallarna på Ringbo gård, det var nog något år in på 1960-talet. Och i samma tidsperiod byggde Hugo Nilsson stallar i Ekholm, och därefter i Håleryd. När Emils son Boris tog över prövade han en tid med att hålla värphöns på ovanvåningen. Man fick dock upprepade problem med salmonella varefter hela svinbesättningen fick slaktas ut. Staten ersatte dessa frånfall.

Tore nämner att Emil saluförde sig under namnet ”Skånska grisexporten”. Han skickade bland annat grisar med järnväg upp till Norrland. Det var vanligt att man i norr köpte in en gris på västkanten, varefter den lagom kunde växa till sig för att sluta som en julgris.

I Smörmyr hade Tore som mest 300-400 värphöns i en särskild byggnad. Det var en lönsam verksamhet för det var bra pris på ägg på den tiden och fodret var ganska billigt. Han brukade förnya besättningen genom att köpa nykläckta kycklingar från ett kläckeri i Hulebäck. Leveransen bestod av 500 dagsgamla små liv. En värpande höna var sällan bra under mer än två år.

Fly-Ture och hans häst

Granngårds med Sven-Eriks gård i Västra Ringarp fanns fram till 1930-talet en gård som brukade benämnas Flyet. Den ägdes av Augusta och Karl Nilsson, ett tiotal barn föddes. Fadern kallades Fly-Kalen och var också känd som takläggare. En stor katastrof inträffade då boningshuset brann ner på 1930-talet. Ett nytt hus byggdes upp,

Kojan vid orrspelsplatsen i Smörmyr

men detta gjordes uppe i Hjälmjö. Man byggde också ett litet stall där. På sommarhalvåret hade man dock kvar en häst, några kor och någon gris nere i Flyet, för att till hösten och vintern husa dem i Hjälmjö.

Lantbruket kom att drivas vidare av sonen Fly-Ture fram till 80-talet. Denne drygade även ut förtjänsten genom att arbeta som snickare. Sven-Erik berättar flertalet små episoder om denne granne. Hur han på moped kom körandes med mjölken från sin enda ko för att ställa spannen uppe hos Erik Svenssons. Det var väl oftast 10-15 liter mjölk per dag som levererades. Någon tid hade han nog ytterligare en ko.

Ture hade länge en stor ardennerhäst. ”Den var så van vid att Ture prata med folk som han träffa på längs vägen, så när Ture sa ”hej” till någon så stannade hästen alltid och drog sig ut till kanten för att äta. Far Erik stod gärna och prata med Ture, det kunde utan vidare bli en hel timme, men vad de pratade om vet jag inte.”

Torvtäkten i Smörmyr

Det fanns torvtäkt ute på mossen i Smörmyr redan under farfar Gustafs tid, under första världskriget. Och även under senaste kriget bröts brännorv därute, man hade kvarnar som kördes ut, där torven maldes, den togs ut på bräder, fick torka på marken, vändas, travas upp. Tore var själv med om detta arbete. 7-8 personer behövdes till ett sådant arrangemang. Mycken torv kördes till fabriken i Hjälm sjö. Man behövde den för att elda med. Man bröt nog mest torv längst ut mot bäcken, Varshultsbäcken.

Torv har ju i än större skala brutits in i senare tid. Det har varit Södra skogsenergi som stått för brytningen och som levererat vidare torven till Perstorp AB.

Kovipans tid är förbi

Erik Svensson såg med blandade ögon på kovipans uppenbarelse. Den syntes gärna spatsera ute på de nysådda åkrarna och brukade där ta för vana att med hjälp av den långa näbben vända på de småtussar av grästuvor som låg kvar i sådden. Där hittade den allehanda småkryp som den satte i sig. I någon mån blev detta beteende en försämring av gräsets tillväxt. Och det ogillades därför med bestämdhet. Berättar sonen Sven-Erik många decennier senare.

Kovipan var ett annat namn på storspoven och Sven-Erik påminner sig att det fanns gott om spov under hans uppväxt på 1950-talet. De höll till nere på mossodlingarna, ja, det är ju mycket mossar och sankmark runt i kring. Men han hittade aldrig spovarnas bon, trots en hel del letande. Det måste funnits 2-3 par samtidigt på den tiden. *”Det var så naturligt på den tiden att spovarna flög omkring och drillade om vårarna. Idag blir man däremot smått nostalgisk om man åter skulle få höra en spov, ja, då går tankarna tillbaka till barndomen...”*

Tore Nilsson har i stort samma historia att berätta och nämner att det nog är 20 år sen storspoven senast uppehöll sig på hans marker. (Intervjun gjordes i januari 2008.)

Det blev svart i trädtopparna

Smörmyrområdet blev redan tidigt under 50-talet uppmärksammat för sina orrspel. Kjell Karlsson och Bertil Blomqvist konstaterade under sitt ”första Smörmyrår” 14 tuppar under våren 1953. Men Tore nämner att orrarna förstas fanns i det stora mosskomplexet även under de skogshönsrika decennierna 1930-/40-talen. Hans farbror Knut brukade då smyga på orrarna under sina turer med sitt salongsgevär. Men det var sällan han träffade. Ja, under ”Knuts tid” kunde det vara alldeles svart i trädtopparna nere i mossen! Tore minns att Knut sagt att han trodde sig ha haft uppåt hundra orrar. Det måste väl i så fall ha varit på hösten när nya orrkullar var flygga.

Utifrån de observationer som gjorts under åren har antalet orrtuppar på leken i Smörmyr oftast skiftat mellan 5-10 stycken, men under andra hälften av 1950-talet och under mitten av 1970-talet sågs 15-20 tuppar. Dessvärre har antalet de senaste åren bara bestått av några enstaka fåglar.

Tjädrar håller i någon mån också till i området. Sven-Erik minns att arrenderande jägare någon gång sköt en tjädertupp och bjöd på densamma. Och på små öar i myrkomplexet har det förr funnits tjäderspel. Under de stränga krigsvintrarna, berättar Tore, kom raphöns fram och visade sig. Därefter har de inte syntts till i trakten. Kornknarren verkar däremot inte haft någon hemvist här.

Orrspel. Foto: Patric Carlsson

En annan spännande fågel är enkelbeckasinen. Denna höll förr till vid vildhöstnaden nära hemmet i Ringarp, men Sven-Eriks föräldrar kallade den för horsgöken. Mor-kullan drog flitigt både hos Tores och hos Sven-Eriks. Och även nattskärnan hörde till myrmarkens fåglar.

Fäladen och midsommarblomstret

Lantmäteriets begreppsapparat med ord som inägor och utmark verkar föga ha varit i bruk under 1940-/50-talen. Däremot var ordet fälad mer vanligt. Sven-Erik nämner att hästarna hade sin fälad och korna sin. Här fanns påfallande gott om kantareller. Överhuvud var det dåligt ställt med skogbevuxen mark i Västra Ringarp, medan man i de nyanlagda granplanteringarna i Smörmyr var noga med att hålla borta de betande djuren. I sammanhanget nämner Tore den lilla kronhjärtstam som fanns i trakten under 1960- och 70-talen. Dessa barkade gärna unga granar och ställde till det.

En växt som förr kunde påträffas på många håll var slättergubben, men när jag nämner det namnet för Tore ställer han sig frågande. Enligt honom kallades denna växt för *midsommarblomster*. *”Den fanns förr på småbackar, växte gärna lite högt”*, vill han minnas.

Sven-Erik har tidigare omnämnt uppväxtens riklighet med jungfru Marie nycklar. Dessa är numera försvunna och har ”ersatts” av den grönvita nattviolen.

En sann sägen - tror Tore

Berättelsen om Sone Bengts kull är nog mest bara en saga, säger Tore, men däremot sätter han större tilltro till en annan händelse hans far Karl återberättat.

Den historien handlar om Lille Pål och hans häst som gick på bete i markerna mot myren till. När hästen skulle hämtas hem fann man den död, slagen av en varg som fortfarande låg och drack blod från bytet.

På laga skifteskartan från 1829-31 finns det i Smörmyr angivet ”Lille Påls intäppe” och möjligen är berättelsen om vargen som slog hästen sammanknippad med denne Lille Pål. Kringströvande vargar eller mindre vargflockar lär ha dragit ner från Småland ännu under 1850-talet.

Text: Janne Johansson. Foto: Perry Vigelsbo

*Slättergubbe eller
midsommarblomster*
Foto: Janne Johansson

Grönvit nattviol
Foto: Zigge

I Pältsans närhet

Kvällen innan hade vi kommit med flyg till Tromsö där vi övernattat. På morgonen tog bussen oss sedan vidare in i Finland. I Kilpisjärvi gick vi av för att med båt komma till vandringens start. Efter en timme nåddes treriksröset och efter begrundandet av tre länders sällsamma möte, markerat med en bastant gulmålad betongklump, började vi gå söderut.

Nästan framme. Femton kilometer längs en kuperad led där snön efterhängset dröjt sig kvar. Regnet hade därtill följt oss. Bara en sista stigning. Det hade blivit sen kväll, men midnattssolen var med bakom molnen. Vi var upprymda efter en spännande vandringdag. Och så plötsligt visar sig ett mäktigt fjällmassiv bakom krönet, till synes

Vårdstugan till vänster och gäststugan till höger

svävande, insvept i dimslöjor. Birgit spanade koncentrerat och till sist kunde hon sortera ut några mörka prickar till att bli något som liknade byggnader.

Pältsan, vårt nordligaste högfjäll. Vid dess fot har Svenska turistföreningen en av sina fyrtyotre fjällstugor. Där skulle vi ha uppdrag som stugvärdar de kommande fyra veckorna. Stugvärd, att vara värd, att utöva värdskap. Vi lekte med ordet. Förutom

vissa praktiska och ekonomiska åtaganden, var just värdskapet det centrala. Men vi såg också fram emot att lära känna omgivningen och njuta av egen tid. Vi vred om nyckeln och öppnade dörren.

Nära tundran

Blåhake

Längs stigen från vår stuga till utedasset började iakttagelserna. En blåhake sjöng ivrigt från de låga fjällbjörkarna, näbben var full av gröna larver. På marken i motsatt riktning, under några glesa grenar av vide, fanns boet, fint flätat till en öppen korg och med fyra nykläckta ungar. Så fort vi var på betryggande avstånd levererades maten nästan osynligt kvickt. Sedan bar det av igen på en ny insamlingsrunda. Vi kom att följa dessa ungar under ett par veckors tid. Men så en dag var de borta trots att de knappast var flygfärdiga. Misstänksamt sneglade vi på allt från fjällabbar till fiskmåsar.

Arktisk tundra är inte avlägsen i dessa trakter. Det flacka landskapet i närområdet bestod mest av kråkbär och dvärgbjörk. I sänkor och bäckraviner kunde man urskilja viden

med sina silvergrå nyanser. Redan första kvällen upptäckte vi en jorduggla. Den slog sig ned på ett ledkryss och var en magnifik syn genom våra kikare. Efter en stund fortsatte den sitt sökande efter något ätbart. På låg höjd längs ravinerna flög den snirklande fram. Lämlar och sorkar hade syns flera gånger. Ibland sprang sorkarna

till och med mellan benen på oss då vi satt på trappan till stugan. Snabbt sökte de sina gångar i det torra gräset. Snön hade nyligen smält undan och mjölkörten som skulle stå med sina rödvioletta nyanser mot den mörkbruna fasaden var bara i sin linda.

Stugan som vi bodde i var byggd år 1941 genom ett samarbete mellan STF och Lappväsendet. Redan i början av 1900-talet hade det framförts önskemål om en övernattningsplats för turister i detta botaniskt rika område. År 1823 fann prästen och botanikern Lars Levi Laestadius en ny underart till fjällvallmo. Pältsa- eller Laestadiusvallmon (*Papaver radicum ssp. laestadianum*) är mycket sällsynt och växer högt upp på de kalkrika fjällens sluttande grusmarker. Många besökare har denna raritet för ögonen men få kommer att se den i verkligheten och så blev det även för oss. Med en höjdskillnad på närmare tusen meter från dal till topp lät vi vallmon vara. Några gäster tog sig dock an utmaningen och återvände med ett stolt kryss i floran.

Upptakten för stugan blev under fyrtioalet dock annorlunda än tänkt. Kriget rasade och närheten till Norge gjorde den värdefull för de flyktingar som kom över gränsen. I slutskedet fungerade den också som en av de norsk-brittiska motståndsbaser som upprättades på den svenska sidan. Ett botaniskt intresserat befäl kom på benämningen Sepal, vilket betyder foderblad på engelska. Och så fick basen i Pältsa kodnamnet Sepal 1. Sammanlagt etablerades tre gränsnära baser. Om man tar en titt under stugans öppna grund syns än idag ett par rostiga gångjärn som minner om den lucka i golvet som möjliggjorde en flyktväg.

Pältsastugan ligger avsides och har därför relativt få besökare. I samband med att den 800 kilometer långa Nordkalottleden stod färdig 1993 invigdes en ny gäststuga med arton bäddar. En mindre bastu finns nu också som dragplåster. Anläggningen är öppen under både vårvinter och sommar och närheten till de norska stugorna gör det möjligt att planera förstklassiga skid- eller vandringsurer.

De första dagarna hade vi fullt upp med diverse arbete som hör uppdraget till: viden skulle lavas upp till torkning, gäststugan och bastun skulle iordningsställas, gasoluber kontrolleras och alla vägvisande och informerande skyltar skulle peka åt rätt håll efter vinterns vila.

På tur

Efter en stadig frukost på gröt och nybakat bröd, planerade vi att gå iväg. Väderprognosen hade vi naglat fast på gäststugans ytterdörr. Den solcellsdrivna radion, där bara P1 gick att nå, hade under morgonen talat om vackert väder. Det lågmälda rabblandet hade till sist kommit till norra Lapplands fjälltrakter.

Vi följde stigen mot bron över Bealëánjohka. Där stannade vi till en stund och fascinerades av allt vatten. Fjällsidorna var spräckliga av snöfält som långsamt skulle

avlägsna sig ju längre sommaren led. På ett ställe var det smutsigt grått efter ett jordskred; som ett avvikande penseldrag på en målning som annars bara innehöll vitt och svart.

Vi vandrade vidare ut på alla de moränryggar vi tidigare sett på avstånd. Här hade inlandsisen dragit fram och skapat fina små utsiktstoppar. En småspov flög upp ljudligt från en mindre sjö när vi kom för nära. Lockade oss vidare på stigen och släppte oss sedan igen. Den stod länge som en siluett bakom oss tillsammans med en ljungpipare, som om de diskuterade problematiken med oss vandrare.

Nu vek vi av från stigen och gick obanat mot öster. Tog höjd upp på Gobmevárri och efter ett par timmar i maklig takt kunde vi glädjas över nya vyer. Där nere glittrade sjön vi sett på kartan. Vi plockade fram fikat. Strax innan hade några gråsiskor visat sig då vi gått över ett snöfält. Vid en stor sten hade snön smält bort och där hade de hittat något ätbart. I den tidiga eftermiddagens värmande sol kändes det privilegierat att befinna sig just på denna plats. Vi dröjde oss kvar länge innan vi gick vidare.

På hemvägen passerade vi baksidan av de klippor där vi visste att kungsörnen hade ett rede. Att där fanns minst en unge hade vi tidigare sett med tubkikare. Föräldrarna hade vi ofta sett glidflyga i närheten, men ganska sällan hade de besökt redet. Nu kom

vi lite närmare och spänningen ökade. Men kungsörnens skarpa blick lät sig inte luras.

Lapsk alpros

vi lite närmare och spänningen ökade. Men kungsörnens skarpa blick lät sig inte luras. Vi hann precis hem för att hälsa ett finskt par välkomna. De hade gått från norska Gappohytta. De beskrev hur lättgången den fjorton kilometer långa etappen varit. Vandrigen hade mestadels gått uppe på en rullstensås som slingrat sig fram norr om Pältsans toppar. Dagen innan hade de startat från Goldahytta nära Treriksröset och i morgon skulle de ta sig tillbaka igen där de börjat. Det var den väg vi själva gått på

Långväga besök

Och så en vacker lördag kom våra vänner Eva och Janne på besök. De hade valt den tidsödande vägen med tåg till Kiruna och därifrån med buss till Karesuando och Kilpisjärvi. En resa på tre dagar fram till vandrigen start i Koltaluokta.

Efter dagar med småturer runt knuten, där bland annat backsvalornas jättelika sandbrinkar besöktes och en havsörn sågs sitta tung på en klen björkgren, var det dags för en längre tur in i Bealëánvággi. Vi följde leden mot Rostahytta och vek av när vi tagit höjd för att undvika de mest sanko och viderika områdena. Bealëánvággi och Moskugáisis toppar växte efterhand och vi korsade flera mindre jokkar som sökte sig den lättaste vägen till dalbotten. I värmen passade det oss bra att ta en kåsa vatten när vi passerat. Purpurbräcken och kantljuven blommade i mängder och ramade in rännilarna och de små fallen. En stund senare hade vi också turen att få se brandspiran. Och visst var det en lappspurv vi äntligen fick se bort mot videt.

Nu stod vi där slasklavinen dragit fram. Det låg stora stenblock ovanpå packad snö som var uppblandad med grus. Vad som hade utlöst detta kunde vi bara spekulera om.

Bealéáns eller försvenskat Pältsans toppar till höger. Till vänster Moskkugáisis

Ljungpipare

Men fjällens inbillade tidlöshet i permanentat tillstånd hade visat en annan sida, det hade rört sig, förändrats.

Till sist nådde vi vår vändpunkt. En ängslik plats där vi slog oss ned för att vila en stund. Här kokade vi kaffe och det ätbara vi hade kvar i ryggsäckarna plockades fram. Vår plats gav oss förstklassiga vyer både upp på Bealéáns högsta fjälltoppar och ned mot sjön där Moskkugáisis stup markerade slutet av dalen. Här var det lätt att samla nya krafter.

Hemvandringen bjöd nedförbacke. Vi stannade ofta för att betrakta både växter och fåglar och lät vattenporlet från de små jockarna förankra sig i minnet.

Tiden rusade

Innan vi lämnade Pältsa för att återvända till vardagen tog vi oss an turen längs den milslånga rullstensåsen till norska Gappohytta. Vandringen var precis så fantastisk som de finska gästerna berättat. Dessutom hade vi tur att få se en utter på nära håll. Den simmade ostyrigt längs en meandrande jock.

Men även ripan med sina kycklingar som visat sig bakom ett krön blev en oförglömlig upplevelse. Eller fjällpiparen som orädd trädde fram i vår väg. Då stannar man upp, tar in ögonblicket, och naturen blir till den allra finaste. Så är det ofta i fjällen och därför längtar vi alltid tillbaka.

Text och foto: Pär Svensson

Foto: Ewa Lööv

Styrelse, avgifter m.m

Örkelljungabygdens Natur krets av NF

- Ordförande** Patric Carlsson, Harbäckshult 1654, 286 91 Örkelljunga, 070-744 35 50, carlsson_patric@yahoo.com
- Vice ordförande** Janne Johansson, Ingas väg 7, Ö. Ringarp, 286 91 Örkelljunga, 0435-501 31, janne_ringarp@telia.com
- Kassör** Leif Sigbo, Bjäregatan 3, 286 31 Örkelljunga, 0435-522 32, leif.sigbo@telia.com
- Sekreterare** Eva Persson, Ingas väg 7, 286 91 Örkelljunga, 0708-30 14 27, evahenny@hotmail.se
- Ledamot** Björn Herrlund, Ekorstigen 3, 286 35 Örkelljunga, 070-951 53 23, bjornherrlund@gmail.com
- Ledamot** Lena Ottosson, Hässleholmsvägen 47, 286 35 Örkelljunga, 0435-511 03, lena@ottoson.net
- Ledamot** Christer Sandén, Bladvägen 2, 286 72 Åsljunga, 0435-46 05 38, christ.sanden@gmail.com

Medlemsavgifter för år 2015

- 295 kr Medlem i Naturskyddsförening (NF), Naturskyddsföreningen i Skåne och Örkelljungabygdens Natur. Du får tidningen "Sveriges Natur" i färg, med normalt sex nummer per år och med en upplaga på 200 000 samt **Alcedo** tre gånger per år.
- 365 kr Familjemedlemskap i NF (fritt antal medlemmar på samma adress).
- 150 kr Lokal medlem i Örkelljungabygdens Natur. Vilket innebär att medlemsavgiften täcker framtagningen och distributionen av tidningen **Alcedo** tre gånger per år.
Bankgiro nr 617-8792.

Har du e-post eller tillgång till Internet, finns stora möjligheter till ytterligare information. Skicka ett brev till info@naturskyddsforeningen.se och fråga vad de kan erbjuda!

Studiefrämjandet är det studieförbund som vi i Naturskyddsföreningen utnyttjar vid anordnande av studiecirklar. Distriktskontor finns i Hässleholm (0451-140 90) och därifrån kan vi även få stöd till täckandet av föredragskostnader samt till tryckandet av exempelvis denna medlemstidning.

www.orkelljunganatur.se

Beta Tryck 070-555 91 33